

МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ

У статті обґрунтовано важливість повного й однозначного бачення концептуальних засад діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави, передусім мети, завдань та принципів. Визначено мету діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів. Узагальнено та класифіковано завдання діяльності слідчих підрозділів. Уточнено та виокремлено принципи діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави.

Ключові слова: мета, завдання, принципи, концептуальні засади, діяльність, органи досудового розслідування, слідчі підрозділи, правоохоронні органи.

В статті обґрунтовано важливість повного й однозначного бачення концептуальних основ діяльності слідствених підрозділів правоохоронних органів держави, передусім мети, завдань та принципів. Визначено мету діяльності слідствених підрозділів правоохоронних органів. Узагальнено та класифіковано завдання діяльності слідствених підрозділів. Уточнено та виокремлено принципи діяльності слідствених підрозділів правоохоронних органів держави.

Ключевые слова: цель, задачи, принципы, концептуальные основы, деятельность, органы предварительного расследования, следственные подразделения, правоохранительные органы.

The article substantiates the importance of a complete and unambiguous vision of the conceptual foundations of the activity of investigating units of law enforcement bodies of the state, primarily its goals, tasks and principles. The purpose of activity of investigating units of law enforcement bodies is determined. The tasks of investigating units' activities are generalized and classified. The principles of activity of investigation units of law enforcement bodies of the state are specified and singled out.

Key words: purpose, tasks, principles, conceptual foundations, activity, bodies of pre-trial investigation, investigation units, law enforcement bodies.

Вступ. У процесі реформування системи правоохоронних органів в Україні, зокрема органів досудового розслідування, відбулися суттєві зміни нормативно-правового, організаційно-структурного та функціонального характеру. Зважаючи на традиційну практику слідчої діяльності, яка за тривалий час свого застосування укорінилася у вітчизняній системі правоохоронних органів, зараз також спостерігаються застарілі аспекти слідчої діяльності.

Сучасний незадовільний стан безпеки і рівень злочинності в державі, з одного боку, та недосконалий адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування і слідчого, зумовили розширення завдань і підвищення складності справ, напруженості провадження, зростання психологічного навантаження, що потребує якісно нового рівня професіоналізму й ефективності в діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави. Тому питання зміни бачення та вдосконалення концептуальних засад діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави, передусім мети, завдань та принципів, особливо з урахуванням курсу на євроінтеграцію, є актуальним.

Діяльність слідчих підрозділів правоохоронних органів держави висвітлювали у своїх працях О.М. Бандурка, О.А. Баулін, В.М. Галунько, А.Є. Голубов, Ю.М. Грошевий, О.О. Кіпер,

Ю.Ф. Кравченко, О.І. Литвинчук, В.Т. Маляренко, А.Г. Нікуліна, М.І. Панов, М.С. Строгович, В.І. Фаринник, М.І. Хавронюк та інші правознавці.

Незважаючи на значний науковий доробок із даної проблематики, мета, завдання та принципи діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів потребують уточнення та комплексного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення мети, завдань та принципів діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави.

Результати дослідження. Цілком погоджуємося з А.Є. Голубовим у тому, що діяльність слідчого, як і будь-яка суспільно-корисна діяльність, має спрямовуватися на досягнення певної мети та виконання водночас відповідних завдань. Як справедливо зазначає автор, визначення мети такої діяльності, формулювання її, принаймні на рівні правосвідомості виконавця, є обов'язковою умовою належної організації та реалізації діяльності. Її усвідомлення безпосередньо слідчим, а також здійснення в повному обсязі є системно-організуючими чинниками, що надають діяльності логічної спрямованості, цілісності, зумовлюють вибір сил та засобів її виконання, забезпечують її ефективність та результативність, сприяють отриманню нової якості діяльності, можливості оцінювання її результатів [1, с. 58].

Сьогодні мета діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави однозначно й повно не закріплена в кримінальному процесуальному законодавстві. З огляду на завдання кримінального провадження, проголошені в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, можна зробити певні висновки й щодо мети та завдань діяльності досліджуваних підрозділів правоохоронних органів.

Так, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, щоб до кожного учасника провадження була застосована належна правова процедура [2].

Що стосується власне слідчих підрозділів, основними завданнями, на наш погляд, є організація, проведення та завершення повного та неупередженого розслідування в розумні строки відповідно до встановлених законом порядку й процедури. Окрім того, слідчі підрозділи правоохоронних органів держави виконують і низку інших, другорядних та специфічних, водночас взаємопов'язаних завдань.

Так, згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 липня 2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України», на зазначені органи покладаються такі завдання: 1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції; 4) забезпечення компенсації фізичним і юридичним особам шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями; 5) виявлення причин і умов, через які скоєно кримінальні правопорушення, вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [3].

У наказі Міністерства юстиції України від 4 липня 2017 р. № 2166/5 «Про затвердження Положення про органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України» зазначається, що завданнями органів досудового розслідування є: 1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, що підслідні слідчим органів Державної кримінально-виконавчої служби України (злочинів – у формі досудового слідства, кримінальних проступків – у формі дізнання); 4) забезпечення компенсації фізичним і юридичним особам шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями; 5) виявлення причин і умов, через які вчинено кримінальні правопорушення, вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [4].

У свою чергу, Державне бюро розслідувань виконує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування (ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»): 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками пра-

воохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального Прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України [5].

Завданням Національного антикорупційного бюро України є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [6]. Детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених ст. ст. 191, 206–2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366–1, 368, 368–2, 369, 369–2, 410 Кримінального кодексу України [7], відповідно до підслідності, визначеної в ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України [2].

У контексті дослідження варто звернути увагу й на основні завдання діяльності слідчих підрозділів органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Завданням Державної фіскальної служби України є реалізація державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи, державної політики у сфері боротьби із правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби із правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів. Даний орган провадить, відповідно до закону, оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також вживає заходів для відшкодування завданих державі збитків [8].

Варто зазначити, що ефективність виконання перелічених завдань залежить від фундаментальних і концептуальних засад провадження діяльності в цій сфері – принципів діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави.

У дослідженні принципів діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави варто звернути увагу на загальні принципи кримінального провадження, з якими, беззаперечно, мають узгоджуватися засади діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів. Так, згідно зі ст. ст. 7–29 Кримінального процесуального кодексу України, зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, належать такі принципи: 1) верховенства права; 2) законності; 3) рівності перед законом і судом; 4) поваги до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу й особисту недоторканність; 6) недоторканності житла чи іншого володіння особи; 7) таємниці спілкування; 8) невтручання в приватне життя; 9) недоторканності права власності; 10) презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) забезпечення права на захист; 13) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 14) публічності; 15) розумності строків; 16) мови, якою здійснюється кримінальне провадження [2].

Проте, на наш погляд, дані принципи віддзеркалюють лише нормативно-правовий аспект засад діяльності учасників кримінального провадження. Вважаємо за доцільне доповнити даний перелік принципами організаційного характеру: наприклад, наукового підходу (принцип упровадження науково обґрунтованих методів і методик досудового розслідування), смарт-технологій (принцип застосування в процедурі досудового розслідування сучасних технологій і техніки) тощо. Також велике значення мають і принципи результативності – якості й ефективності.

Нормативно закріплено, що діяльність органів досудового розслідування здійснюється відповідно до принципів верховенства права, законності, рівності перед законом і судом, поваги до людської гідності, забезпечення права на свободу й особисту недоторканність, недоторкан-

ності житла чи іншого володіння особи, таємниці спілкування, невтручання в приватне життя, недоторканності права власності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за те саме правопорушення, забезпечення права на захист, змагальності сторін кримінального провадження та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їхньої переконливості, безпосередності дослідження показань, речей і документів, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, публічності, диспозитивності, розумності строків досудового розслідування [3; 4]. Як бачимо, даний перелік загалом збігається із загальними принципами кримінального провадження, зазначеними вище.

У свою чергу, діяльність Служби безпеки України, її органів і співробітників ґрунтується на засадах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України. А в оперативно-службовій діяльності Служба безпеки України також дотримується принципів поєднання єдиноначальності і колегіальності, гласності і конспірації [9]. Проте даний перелік не можна вважати вичерпним.

Також основні засади організації та діяльності Державного бюро розслідувань передбачають такі принципи: 1) верховенства права; 2) законності; 3) справедливості; 4) неупередженості; 5) незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань; 6) відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам; 7) політичної нейтральності і позапартійності; 8) єдиноначальності в поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань (не суперечить принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань) [5].

До основних принципів діяльності Національного антикорупційного бюро України законодавцем віднесено такі: 1) верховенства права; 2) поваги та дотримання прав і свобод людини і громадянина; 3) законності; 4) безсторонності та справедливості; 5) незалежності Національного бюро та його працівників; 6) підконтрольності і підзвітності суспільству та визначеним законом державним органам; 7) відкритості для демократичного цивільного контролю; 8) політичної нейтральності і позапартійності; 9) взаємодії з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями [6].

Цікавою вважаємо в контексті дослідження думку С.Д. Гусарева й О.Д. Тихомирова, які вважають, що до системи принципів, на які спирається робота слідчих органів, варто віднести (окрім вищезгаданих): етичність, науковість, гласність, плановість, оперативність, динамізм, незалежність, гуманізм, економічність [10, с. 360–366].

Висновки. Отже, вважаємо, що метою діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави є забезпечення ефективного й якісного досудового розслідування, що передбачає встановлення в оптимальні строки істинних обставин справи, в якій відкрито провадження, і забезпечення прав, свобод та інтересів його учасників на стадії досудового розслідування. І пропонуємо закріпити мету діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів держави в ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України.

Досягнення поставленої мети потребує виконання низки завдань слідчими підрозділами правоохоронних органів, які запропоновано узагальнити та класифікувати так: 1) основні – організація, проведення та завершення повного та неупередженого розслідування в розумні строки відповідно до встановлених законом порядку та процедури, враховуючи підслідність, установлену ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України; 2) другорядні – попередження вчинення злочинів, виявлення причин і умов кримінальних правопорушень, вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення; забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями та ін.; 3) специфічні – завдання, характерні для окремо взятих органів досудового розслідування: розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які мають особливо відповідальне становище (Державне бюро розслідувань); розслідування та протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами (Національне антикорупційне бюро України); розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції й організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки, інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України (Служба безпеки України) тощо.

Виокремлено такі принципи діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів: 1) традиційні принципи нормативно-правового характеру – закріплені в ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України й інших нормативних актах (верховенства права, законності, рівності перед законом, поваги до людської гідності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, безпосередності дослідження показань, речей і документів, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, публічності й інші); 2) принципи організаційно-методичного характеру – наукового підходу (принцип упровадження науково обґрунтованих методів і методик досудового розслідування), професіоналізму (слідчих і керівників слідчих підрозділів), самостійності слідчого, активної взаємодії (слідчих підрозділів правоохоронних органів з іншими підрозділами й органами), смарт-технологій (принцип застосування в процедурі досудового розслідування сучасних технологій і техніки), поміркованого впровадження іноземного досвіду тощо; 3) принципи результативності – ефективності (розслідування в максимально стислі строки за мінімальних затратах на утримання слідчого апарату й проведення розслідування), якості (досягнення високого рівня додержання прав і свобод, позитивної оцінки діяльності слідчих підрозділів сторонами провадження й громадськістю, підвищення рівня довіри тощо); 4) принципи психологічного характеру: етичності та гуманізму (щодо сторін провадження), вмотивованості (слідчого) тощо.

Список використаних джерел:

1. Голубов А.Є. Мета діяльності органів дізнання та досудового слідства з розслідування кримінальних справ. Юридична наука і практика. 2011. № 1. С. 57–63.
2. Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88.
3. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 липня 2017 р. № 570. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0918-17>.
4. Про затвердження Положення про органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 4 липня 2017 р. № 2166/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0822-17>.
5. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794–VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 6 Ст. 55.
6. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698–VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 47. Ст. 2051.
7. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
8. Про Державну фіскальну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 236. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>.
9. Про Службу безпеки України: Закон від 25 березня 1992 р. № 2229–XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 382.
10. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія: Основи юридичної діяльності: навчальний посібник. К.: Знання, 2005. 655 с.